

Ημέρες Παθολογίας 2023

"Διλήμματα στην Κλινική Παθολογία"

Δερματολογικές Εκδηλώσεις Συστηματικών Νοσημάτων: Φαρμακευτικά Εξανθήματα

Μιχάλης Μακρής

Διευθυντής ΕΣΥ, Υπεύθυνος Μονάδας Αλλεργιολογίας "Δ. Καλογερομήτρος",
Β' Κλινική Δερματικών και Αφροδισίων Νόσων ΕΚΠΑ, Π.Γ.Ν. «Αττικόν»

Visiting Scientist, Allergy Center, Charite Universitatmedizin, Berlin, Germany

Δήλωση σύγκρουσης συμφερόντων (COI)

- Συμμετοχή σε **Συμβουλευτικές Επιτροπές Εμπειρογνομόνων (advisory board)** των φαρμακευτικών εταιρειών
Astra Zeneca, Abbvie, GSK, Novartis, Pfizer, Sanofi, Takeda
  - **Honorarium (τιμητικές αμοιβές)** ως προσκεκλημένος ομιλητής από τις φαρμακευτικές εταιρείες
Astra Zeneca, Chiesi, Elpen, GSK, Menarini, Novartis, Pfizer, Sanofi
  - **Κάλυψη εξόδων συμμετοχής (εγγραφής, ταξιδίου και διαμονής) σε ελληνικά και διεθνή συνέδρια** από τις φαρμακευτικές εταιρείες
Elpen, Novartis, La Roche Posay, Pfizer, Sanofi
- **ΔΕΝ έχω καμία σύγκρουση συμφερόντων στην παρούσα συμμετοχή**

Το εξάνθημα στη φαρμακευτική αγωγή

- Συχνότερη μορφή εκδήλωσης της φαρμακευτικής αλλεργίας
- Συνηθέστερη αιτία διακοπής της θεραπείας
  - 35% του συνόλου των ανεπιθύμητων αντιδράσεων στα φάρμακα
- 2-3% των νοσηλευομένων ασθενών εμφανίζει φαρμακευτικό εξάνθημα
- 1-2/1000 σοβαρό φαρμακευτικό εξάνθημα (Severe Cutaneous Adverse Reaction)

Mockenhaupt M. Epidemiology of adverse drug reactions. Chem Immunol Allergy 2012

Menniti-Ippolito G, et al. Active monitoring of adverse drug reactions in children. Lancet 2000

φαρμακευτική "αλλεργία"

Αναίτια στέρηση
σημαντικών φαρμάκων

Αυξημένο κόστος
εναλλακτικής θεραπείας

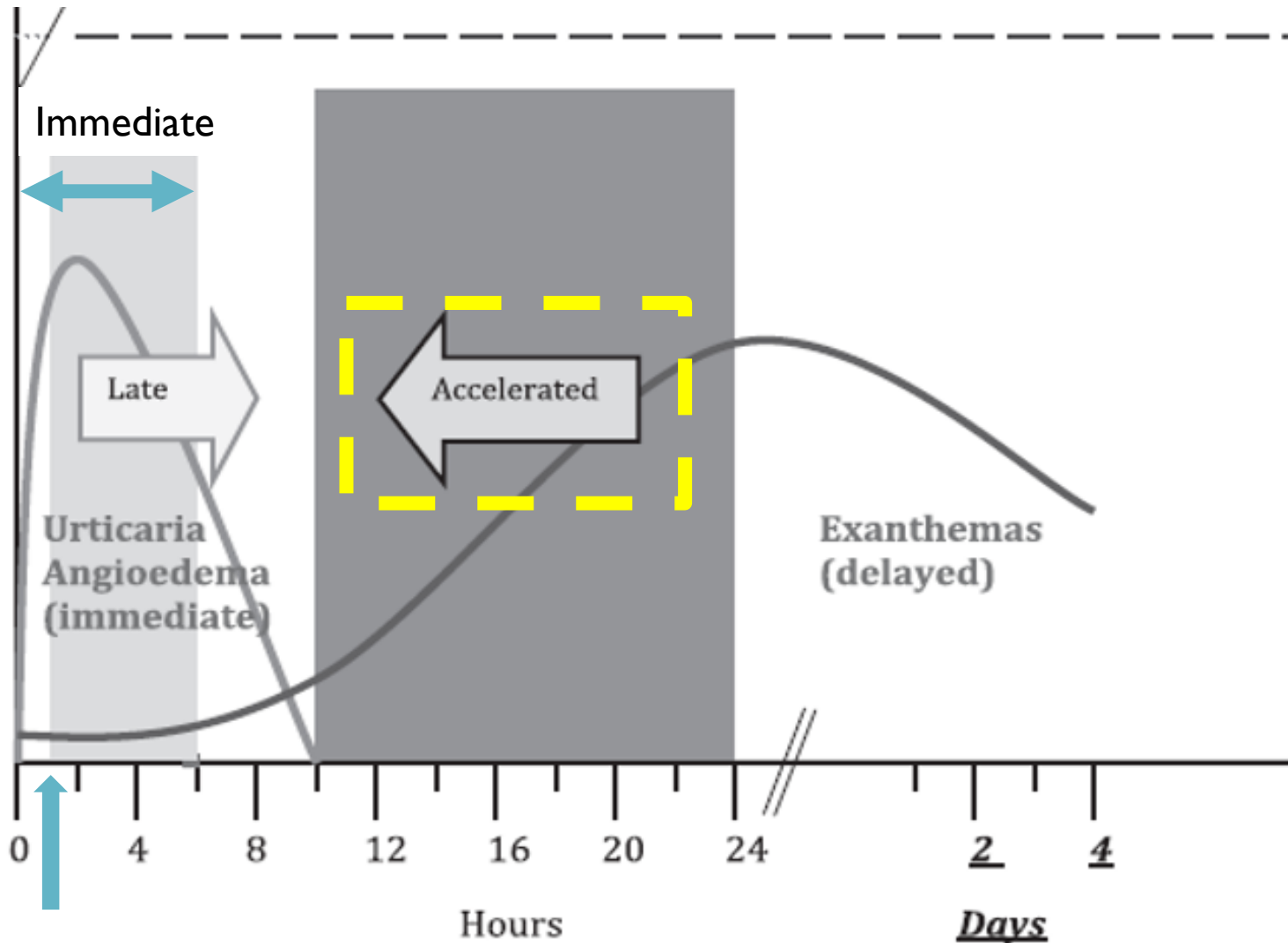
Ανάπτυξη αντοχής
στα αντιβιοτικά

Κλινική ταξινόμηση αντιδράσεων υπερευαισθησίας στα φάρμακα

Άμεσες < 1-6 ώρες

Μη
άμεσες/επιβραδυνόμενες
> 6 ώρες

Non-immediate

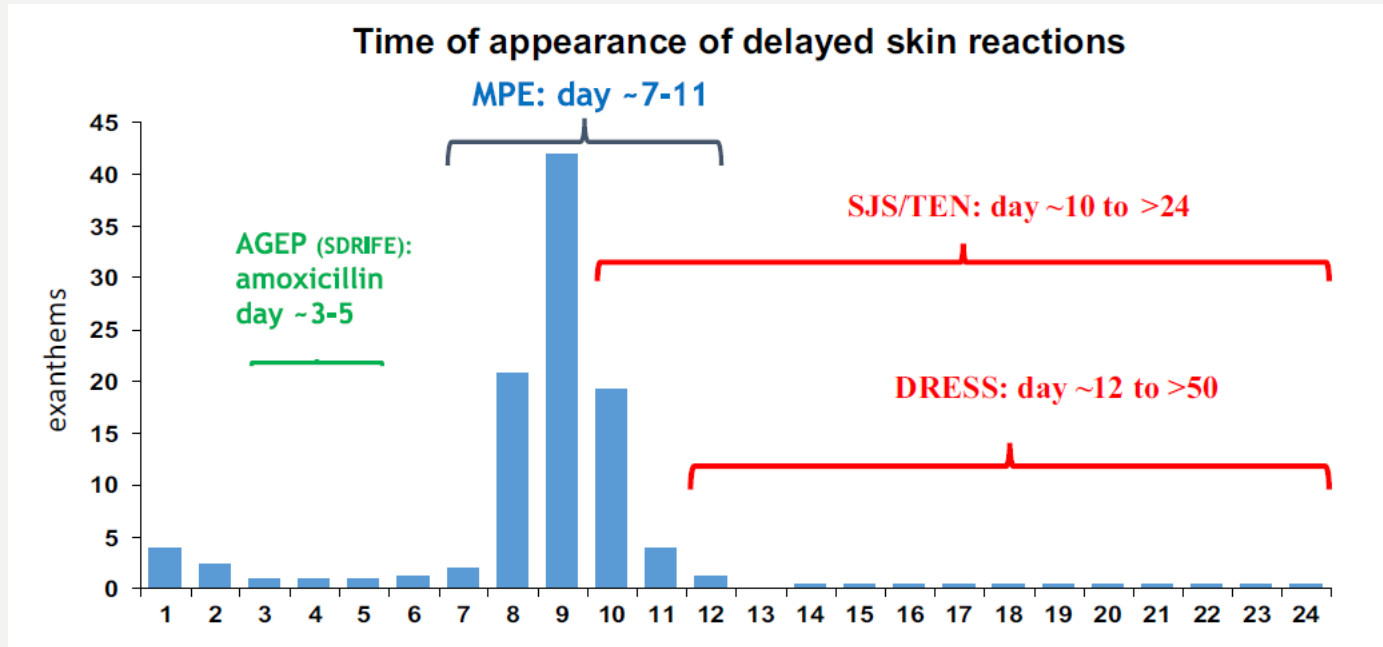
TIME OF REACTION

From
therapy initiation (non-immediate)
OR
last administered dose (immediate)?

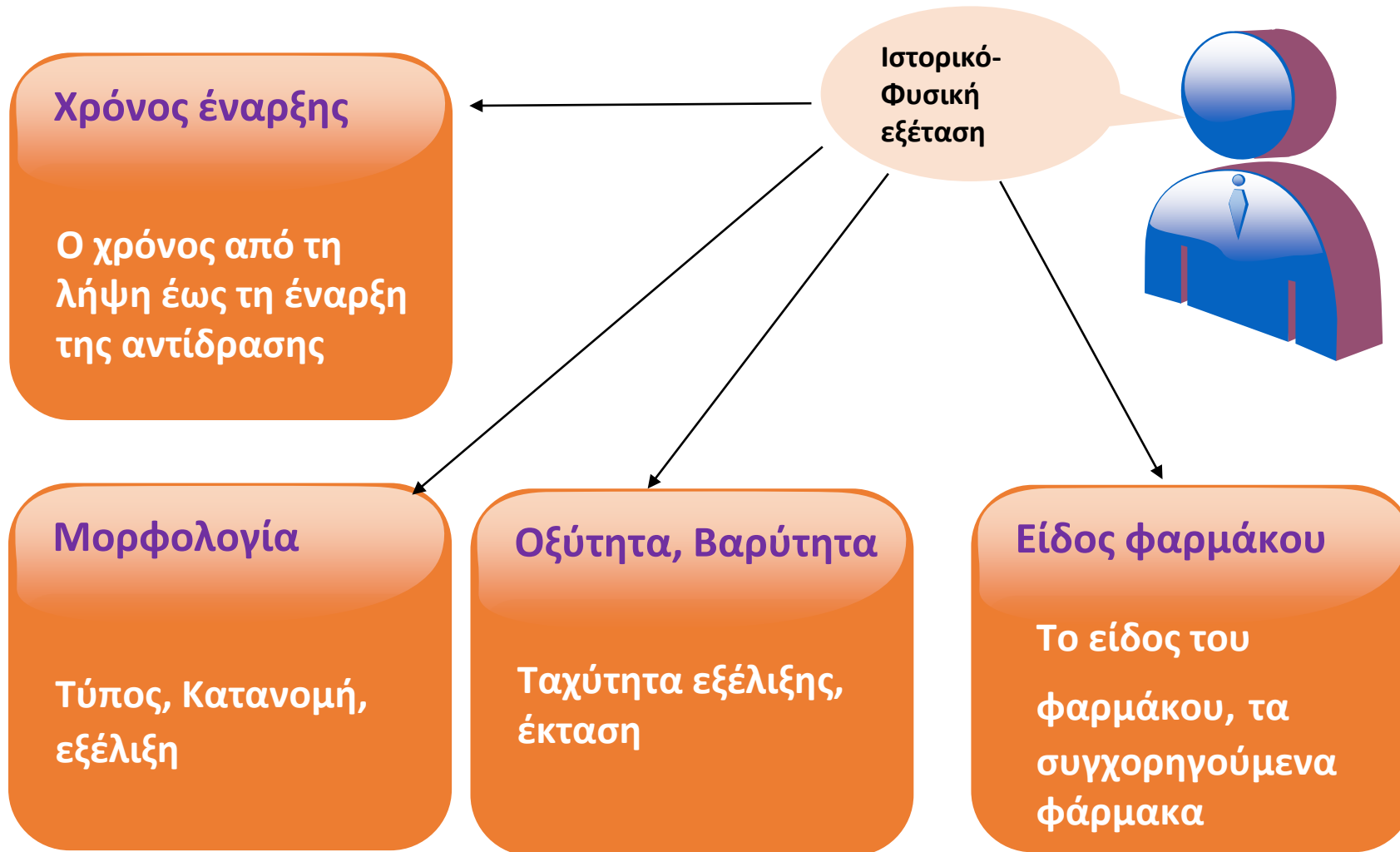

TIME: NON-IMMEDIATE

Even after the stop of treatment...

Τι πρέπει να εκτιμήσετε?

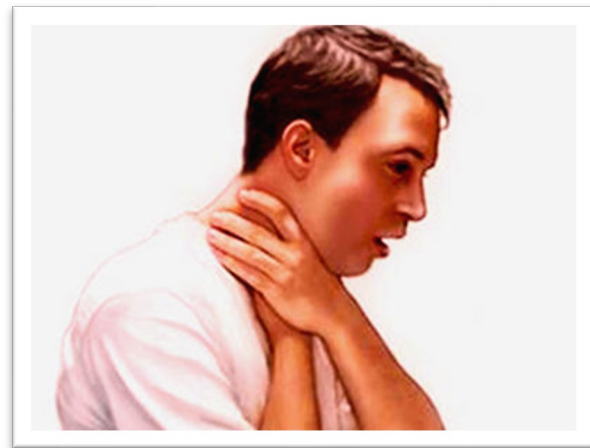
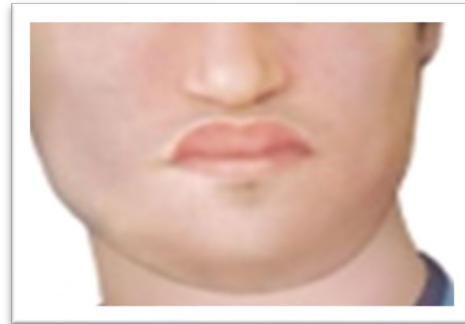

Κλινικά σημεία κινδύνου

Διαστρωμάτωση Βαρύτητας

Άμεσες
αντιδράσεις

Σημεία Κινδύνου σε αντιδράσεις «αμέσου τύπου»

- Αιφνίδιος κνησμός (ιδίως σε παλάμες-πέλματα, μασχάλες, γεννητικά όργανα...)
- Εκτεταμένοι πομφοί

A red circular graphic with a white dotted pattern, containing the text 'Άμεσες αντιδράσεις' in white.

Άμεσες
αντιδράσεις

Σημεία Κινδύνου σε αντιδράσεις «αμέσου τύπου»

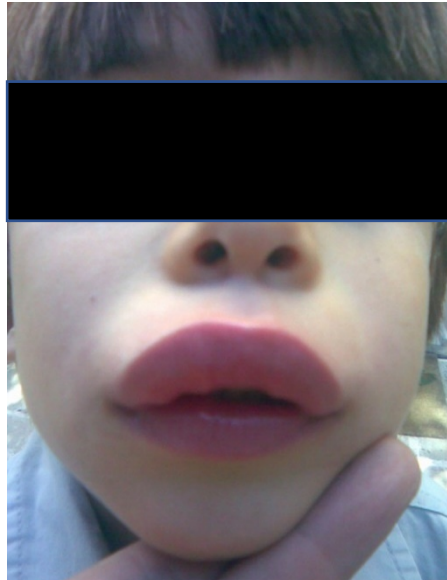
- Αιφνίδιος κνησμός (ιδίως σε παλάμες-πέλματα, μασχάλες, γεννητικά όργανα...)
- Εκτεταμένοι πομφοί
- Αγγειοοίδημα (ιδίως στοματοφάρυγγα-λάρυγγα)

Άμεσες
αντιδράσεις

Αγγειοοίδημα

Ένταση ανοσιακής απάντησης και βαρύτητα βλαβών

Κηλιδοβλατιδώδες εξάνθημα

↓
Αραιό

↓
Πυκνό

↓
Μαζικό, συρρέον

25% προσβολή ήπατος

Επιβραδυνόμενες
αντιδράσεις

Μορφολογία φαρμακευτικού εξανθήματος – σύνδρομα

Κηλιδοβλατιδώδες

Κηλιδοβλατιδώδες εξάνθημα (MPE)
Φαρμακευτική αντίδραση με ηωσινοφιλία και συστηματικά συμπτώματα (DRESS)

Φλυκταινώδες

Οξεία γενικευμένη εξανθηματική φλυκταίνωση (AGEP)

Φυσαλιδώδες

Σύνδρομο Stevens-Johnson (SJS)
Τοξική επιδερμική νεκρόλυση (TEN)

Επιβραδυνόμενες
αντιδράσεις

AGEP

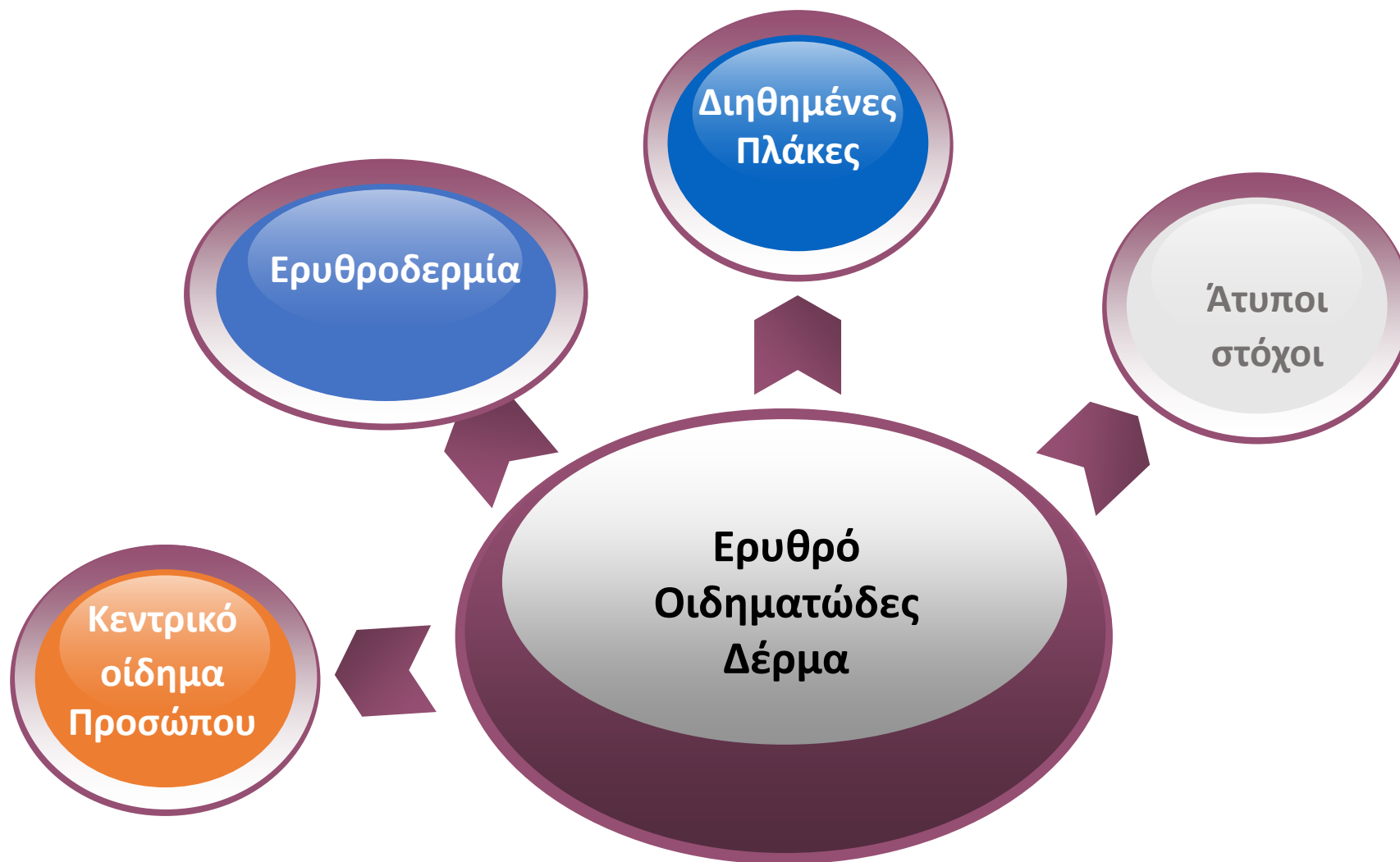
Palpable purpura

DRESS

“Προάγγελοι” DRESS, SJS, TEN

Κεντρικό οίδημα προσώπου (Διάχυτη ερυθρηματώδης διόγκωση)

DRESS

SJS

TEN

Ερύθημα- οίδημα προσώπου και
«σκάσιμο χειλιών»

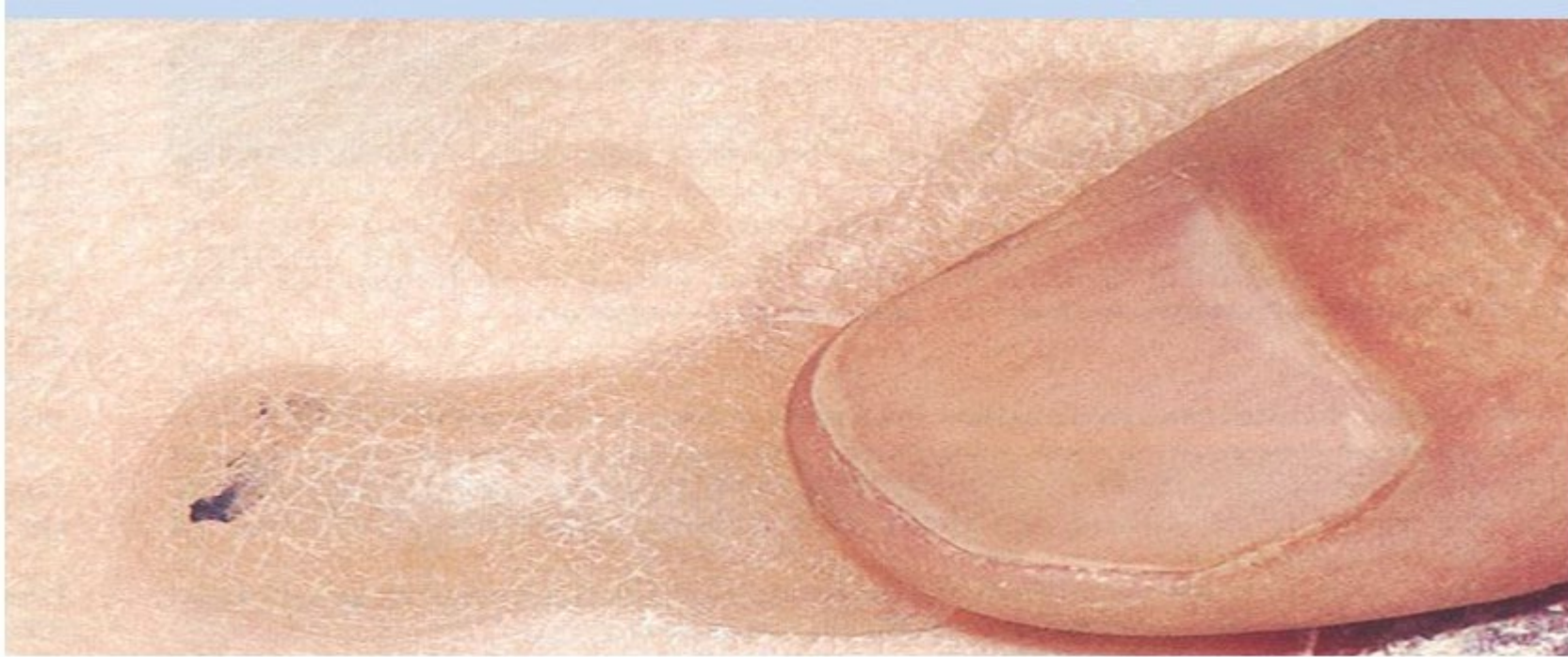
5 μέρες μετά έντονο ερύθημα και
αιμορραγία από το χείλη
SJS

«Προάγγελοι» DRESS, SJS, TEN

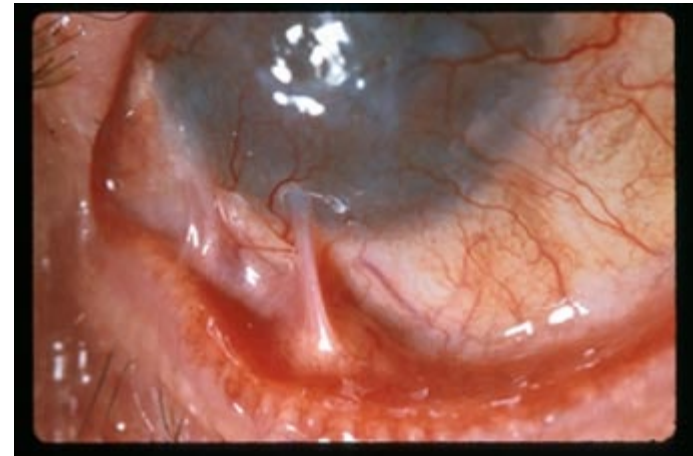
Σημείο Nikolski

Συμμετοχή βλεννογόνων

DRESS

SJS

«Προάγγελοι» DRESS, AGEP, SJS, TEN
συχνά δύσκολο να διακριθούν από την υποκείμενη νόσο

Εργαστηριακά

Ηωσινοφιλία
($>1000 / \text{mm}^3$)

Άτυπα
λεμφοκύτταρα

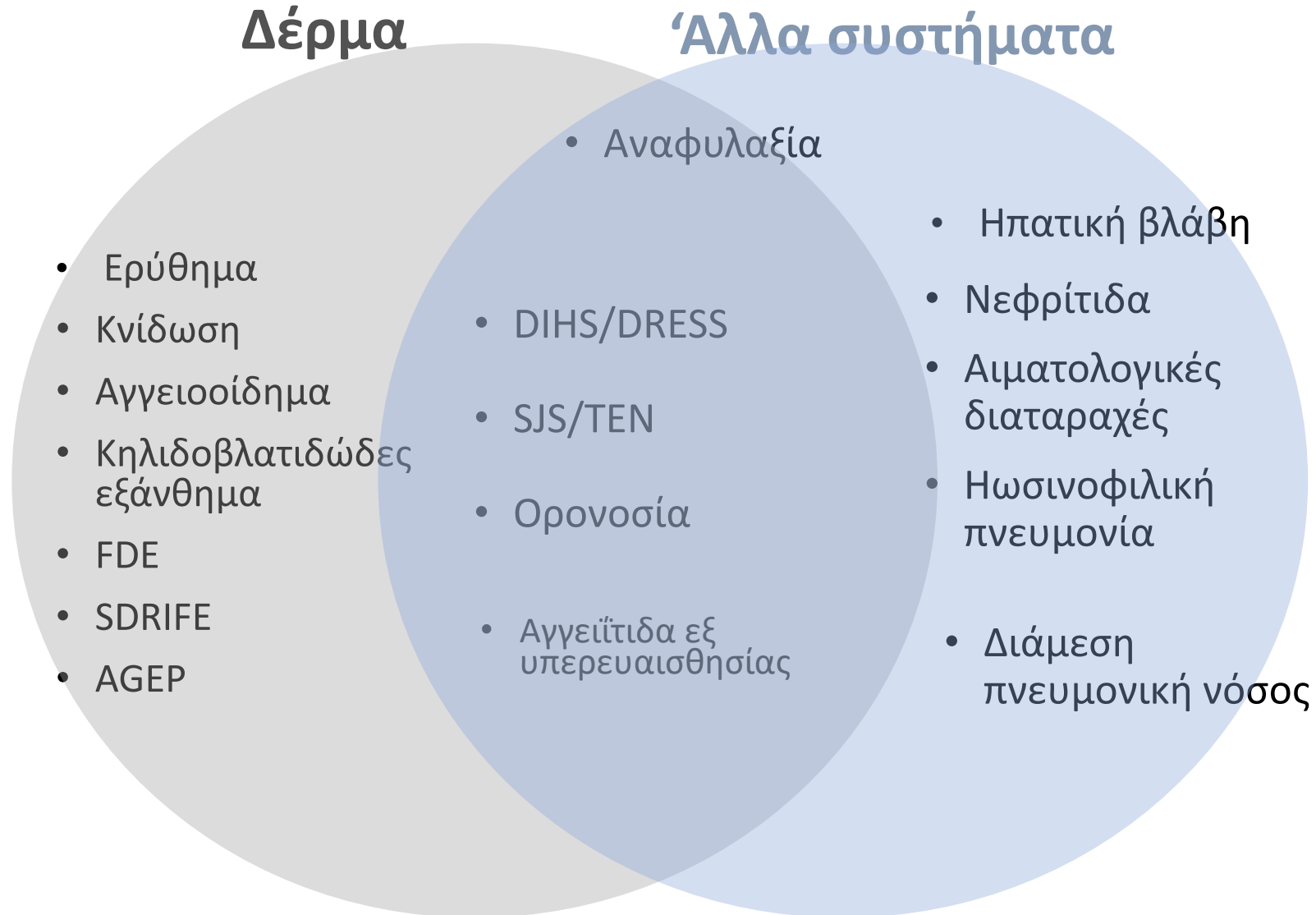
Κυτταροπενίες
(Αναιμία,
θρομβοπενία,
λευκοπενία)

Παθολογικά
ηπατικά ένζυμα

Παθολογική
νεφρική
λειτουργία

Φαρμακευτική αλλεργία

Risk assessment

EAACI POSITION PAPER

Towards a more precise diagnosis of hypersensitivity to beta-lactams – an EAACI position paper

Romano et al., Allergy 2020;75:1300-1315

Immediate reactions

- Palmo-plantar, genital, ear, and/or head itching
- Conjunctival redness
- Blood pressure drop symptoms (eg, dizziness, fainting, need to lie down)
- Cough
- Sneezing
- Wheezing
- Dyspnea
- Dysphonia
- Dysphagia

Nonimmediate reactions

- Intense facial involvement
- Atypical target lesions
- Bullous lesions
- Widespread dark-red erythema
- Extensive pustulosis
- Painful skin
- Mucosal involvement
- Generalized lymphadenopathy
- Elevated liver enzymes
- Impaired renal function tests
- Fever > 38.5°C
- Alterations in blood cell counts (ie, anemia, granulocytopenia, thrombocytopenia, neutrophilia, eosinophilia)
- Hypocomplementemia
- Hepatitis, nephritis, pneumonitis

Risk assessment

MILD

④ More or less widespread rash; <1-wk duration, without systemic involvement.

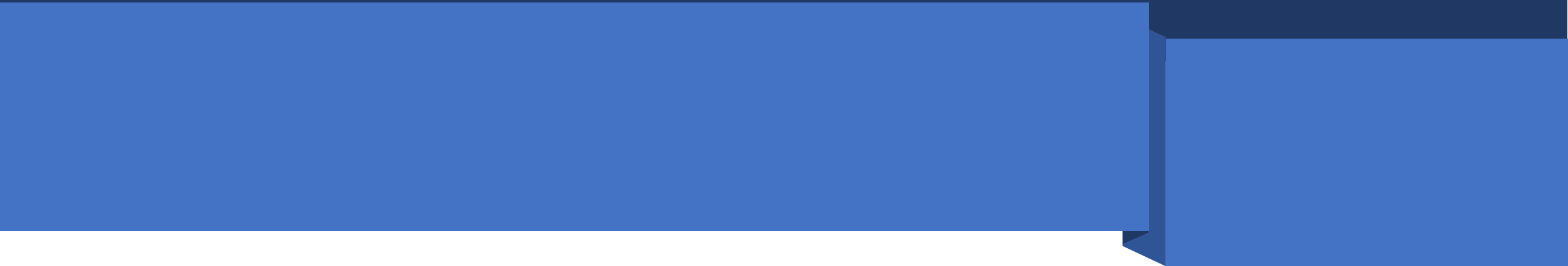
MODERATE

⑤ More or less widespread rash; >1-wk duration, without systemic involvement.

SEVERE

① Widespread rash that may become confluent and develop into erythroderma; >1-wk duration, with systemic involvement (eg, fever, eosinophilia); rarely, with minimal vesicles or pustules.

Διαγνωστική προσπέλαση

DIAGNOSIS

- ✓ History
- ✓ Skin tests, Patch tests
- ✓ In vitro tests
- ✓ Drug Provocation Test

Τύπος	Είδος ανοσιακής απάντησης	Παθοφυσιολογία	Κλινικά συμπτώματα	Χρονική εμφάνιση αντίδρασης
I	IgE	Αποκοκκίωση μαστοκυττάρων και βασεοφίλων	Αναφυλακτικό shock, Κνίδωση-ΑΟ, Βρογχόσπασμος	Εντός 1-6 ωρών από την έναρξη
II	IgG και συμπλήρωμα	Αντισωματο-εξαρτώμενη κυτταροτοξικότητα (ADCC)	κυτταροπενία	6-15 ημέρες από την έναρξη
III	IgM ή IgG και συμπλήρωμα ή FcR	Εναπόθεση ανοσοσυμπλεγμάτων	Ορονοσία, Κνίδωση, Αγγειίτιδα	7-14 ημέρες για ορονοσία/κνίδωση 7-21 ημέρες για αγγειίτιδα
IVa	Th1 (IFN-γ)	Μονοκυτταρική φλεγμονή	Δερματίτιδα εξ' επαφής	1-21 ημέρες από την έναρξη
IVb	Th2 (IL4 και IL5)	Ηωσινοφιλική φλεγμονή	Κηλιδοβλατιδώδες εξάνθημα (MPE) DRESS	1-10 ημέρες για το MPE 2-6 εβδομάδες για το DRESS
IVc	Κυτταροτοξικά T- κύτταρα (perforin, granzyme B, FasL)	Θάνατος κερατινοκυττάρων επαγόμενος από CD4 και CD8	Κηλιδοβλατιδώδες εξάνθημα (MPE), SJS/TEN, Φλυκταινώδη-φυσαλλιδώδη εξανθήματα	1-2 ημέρες μετά την έναρξη για το FDE 4-28 μέρες για το SJS/TEN
IVd	T-κύτταρα (IL8/CXCL8)	Ουδετεροφιλική φλεγμονή	AGEP	Τυπικά 1-2 ημέρες μετά την έναρξη της αγωγής

Τύπος	Είδος ανοσιακής απάντησης	Παθοφυσιολογία	Κλινικά συμπτώματα	Χρονική εμφάνιση αντίδρασης	Αλλεργιολογικός Διαγνωστικός έλεγχος
I	IgE	Αποκοκκίωση μαστοκυττάρων και βασεοφίλων	Αναφυλακτικό shock, Κνίδωση-ΑΟ, Βρογχόσπασμος	Εντός 1-6 ωρών από την έναρξη	SPTs, Ids, BAT, specific IgEs
II	IgG και συμπλήρωμα	Αντισωματο-εξαρτώμενη κυτταροτοξικότητα (ADCC)	κυτταροπενία	6-15 ημέρες από την έναρξη	Όχι
III	IgM ή IgG και συμπλήρωμα ή FcR	Εναπόθεση ανοσοσυμπλεγμάτων	Ορονοσία, Κνίδωση, Αγγειίτιδα	7-14 ημέρες για ορονοσία/κνίδωση 7-21 ημέρες για αγγειίτιδα	Όχι τεκμηριωμένος
IVa	Th1 (IFN-γ)	Μονοκυτταρική φλεγμονή	Δερματίτιδα εξ' επαφής	1-21 ημέρες από την έναρξη	Patch tests
IVb	Th2 (IL4 και IL5)	Ηωσινοφιλική φλεγμονή	Κηλιδοβλατιδώδες εξάνθημα (MPE) DRESS	1-10 ημέρες για το MPE 2-6 εβδομάδες για το DRESS	Patch tests, LTT, ELISpot
IVc	Κυτταροτοξικά T- κύτταρα (perforin, granzyme B, FasL)	Θάνατος κερατινοκυττάρων επαγώμενος από CD4 και CD8	Κηλιδοβλατιδώδες εξάνθημα (MPE), SJS/TEN, Φλυκταινώδη-φυσαλλιδώδη εξανθήματα	1-2 ημέρες μετά την έναρξη για το FDE 4-28 μέρες για το SJS/TEN	Ids (late reading) Patch test LTT, ELISpot
IVd	T-κύτταρα (IL8/CXCL8)	Ουδετεροφιλική φλεγμονή	AGEP	Τυπικά 1-2 ημέρες μετά την έναρξη της αγωγής	Ids (late reading) Patch test LTT, ELISpot

SKIN TESTS

✓ Immediate

4 weeks

■ SPT, IDT

✓ Non-immediate

4 weeks

■ SPT, IDT : delayed reading
■ Patch test

✓ DRESS

6 months

■ Patch test

SKIN REACTIVITY DECREASES OVER TIME

Skin tests and patch tests

Indications and timing for their performance

Immediate-reading ST, namely skin prick tests (SPT) and intradermal tests (IDT), are indicated for evaluating subjects with immediate reactions, whereas delayed-reading ST and/or PT are recommended for assessing patients with nonimmediate reactions.²¹

In immediate reactions, ST should be performed after a time interval of 3-6 weeks from the reaction (high/strong), which generally allows the resolution of clinical symptoms, as well as the clearance from the circulation of the incriminated drugs and anti-allergic medications. However,

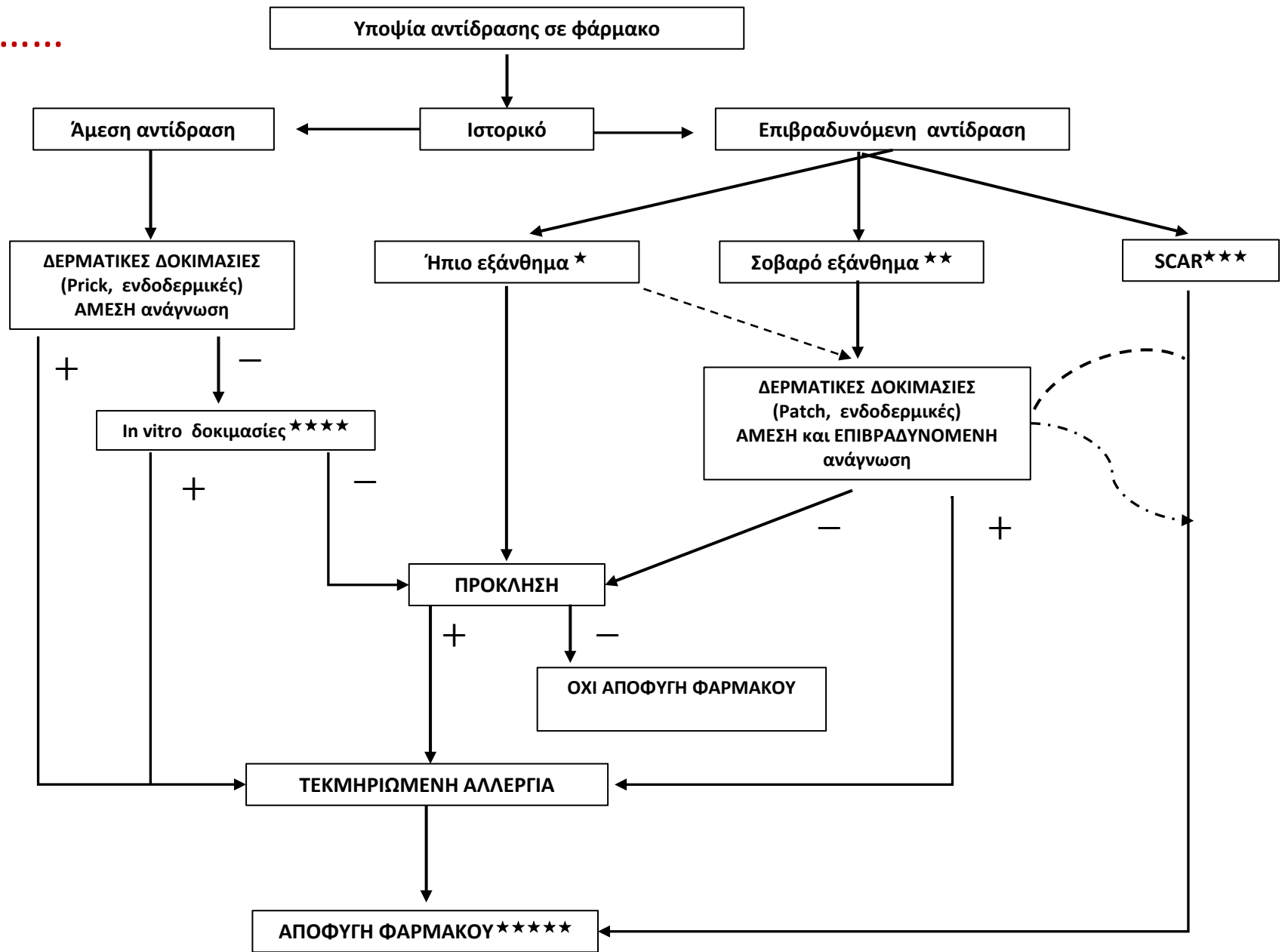
IgE-mediated skin reactivity to BL decreases with time;²² therefore, it is recommended that ST should be performed as soon as possible after the aforementioned 3-6 weeks have elapsed (high/strong). Nevertheless, there is no upper limit where SPT may be considered inaccurate.

TIMING IS CRITICAL FOR TESTING!

In nonimmediate reactions, it is recommended to perform ST at least 4 weeks after the disappearance of cutaneous adverse drug reactions (CADR) and discontinuation of systemic glucocorticoids or immunosuppressive drugs and, in the case of PT, 4 weeks after ultraviolet exposure on the skin area tested, and one week after discontinuation of topical glucocorticoids on the test site (high/strong).^{21,23} In drug reaction (or rash) with eosinophilia and systemic symptoms

(DRESS), PT must be carried out at least 6 months after the disappearance of the CADR and after verification by quantitative real-time polymerase chain reaction on serum of the absence of reactivation of viruses of the herpes group (i.e., HHV6, HHV7, EBV, and human cytomegalovirus) (high/strong).^{24,25}

Αντί συμπερασμάτων.....

Ημέρες Παθολογίας 2023

"Διλήμματα στην Κλινική Παθολογία"

Ευχαριστώ για την προσοχή σας...
mmakris.allergy@gmail.com

